

Den solidariska lönepolitiken

Den principiella debatten om LO:s lönepolitiska ideologi under hela organisationens historia har belysts i en avhandling, »Den solidariska lönepolitiken i Sverige – debatt och verklighet», av Uppsala-forskaren Jörgen Ullenhag. Undersökningen illustrerar de svårigheter LO stött på i sina försök att åstadkomma en löneutjämning. Detta problem har ofta varit hopkopplat med centraliserings- och samordningsfrågan. Senast har LO framtvingat en samordning i avtalsrörelsen också med andra löntagarorganisationer och påverkat deras utfall. Men det är långt ifrån säkert att denna politik kan fortsätta under detta decennium, skriver pressombudsman Matti Häggström. LO:s auktoritet har minskat till följd av de vilda strejkerna, hur mycket är än så länge omöjligt att säga. Men det är troligen en följd av dessa – och en svaghet hos organisationen som sådan – att LO i 1971 års lönerörelse förklarar sig vilja satsa främst på organisationens mellangrupper. Och vad beträffar tjänstemännen, tillägger författaren, är det inte omöjligt att deras organisationer gjort långt mer än LO för den solidariska lönepolitiken.

Det råder ingen tvekan om att Landsorganisationen, LO, idag är en imponerande skapelse. Den har åtskilligt över 1,5 miljoner medlemmar, stora stridsfonder, massiva personella resurser och ett avgörande inflytande på samhällsutvecklingen. LO har avgjort flera val till socialdemokratins förmån – ve därför detta parti om det i sin politik alltför mycket avviker från vad man tycker i borgen på Norra Banatorget, våra dagars riddarhus. Att organisationens pionjärer skulle vara helt nöjda, om de kunde se LO nu, är kanske inte alldeles säkert. Men nog har man hunnit tillryggalägga en lång väg, från sekelskiftets svaga centralorganisation med obetydliga befogenheter gentemot de egna förbunden och till dagens aggressiva och maktmedvetna apparat.

LO står otvivelaktigt i centrum av den sedan några år tillbaka pågående jämlikhetsdebatten här i landet, särskilt när den rör sig kring anställningsförhållandena, arbetsmiljön och inkomstutjämningsfrågan. Ända sedan 1930-talet har organisationen utövat ett stort inflytande på lönediskussionerna. Detta har inspirerat Uppsala-forskaren Jörgen Ullenhag till en doktorsavhandling med den något polemiska titeln »Den solidariska lönepolitiken i Sverige – debatt och verklighet». Syftet med den intresseväckande undersökningen, som under hösten utkommer i bokform, är att belysa den principiella debatten om LO:s lönepolitiska ideologi under hela organisationens historia.

Rättvisa och socialism

Löneutjämningsstanken dök upp redan på

LO:s tredje ordinarie kongress 1903, e huru begreppet »solidarisk lönepolitik» började användas först mot 1930-talets slut. Problemet berördes, även ganska långt framåt i tiden, främst i samband med de intensiva diskussionerna rörande centraliseringen och om förbunden skulle vara uppbyggda som yrkes- eller industriförbund. Löneutjämningskravet motiverades med rättviseskäl och hänvisning till socialismens idé. Det sistnämnda kan i efterklokhetens namn sägas vara ganska långsökt med tanke på de markanta lönedifferenser som idag existerar i Sovjetunionen och en rad andra socialiststater. Klyftan mellan socialismens vision och verklighet skulle alltså även på detta område bli avgrundsdjup.

Vid 1926 års kongress dryftades om vissa grupper skulle avstå från löneökningar till förmån för andra, lägre betalda. Man uttalade sig också för en löneutjämning mellan olika arbetargrupper – uppseendeväckande nog även inom förbunden, inte bara mellan dem.

Fem år senare kom den för varje facklig organisation självklara och givetvis moraliskt fullt acceptabla egoismen mera till heders igen – den måste »ges erforderligt spelrum» även inom en organisation som grundar sig på solidaritet, sades det. Talare befarade en splittring av LO om man sökte avhålla välavlönade arbetare från att ytterligare förbättra sina lönevillkor. Diskussionerna utmärktes av den ringa tilltron till LO:s möjligheter att nämnvärt kunna utjämna löneskillnaderna med fackliga medel. Den bristande solidariteten

mellan olika yrkesgrupper, liksom marknadskrafterna, ansågs utgöra oöverstigliga hinder.

1936 framfördes en intressant motion från Metallarbetareförbundet. Fackföreningsrörelsen sades ha tre uppgifter: att öka samhällskontrollen över näringslivet och inflytandet för de anställda över företagens ledning och skötsel, att arbeta för socialpolitiska reformer samt att föra en »socialistisk (solidariskt betonad) lönepolitik», syftande till att i första hand bistå de lägst avlönade arbetargrupperna. Den motion fick till följd att kongressen tillsatte en kommitté som skulle utreda hela problemkomplexet. Utredningsarbetet resulterade i det fem år senare antagna, viktiga betänkandet »Fackföreningsrörelsen och näringslivet».

Ökad centralisering

Mellan åren 1936 och 1941 aktualiserades löneutjämningsfrågan bl a i LO:s organ Fackföreningsrörelsen av dess redaktör Albin Lind. Denne underströk dock att utjämningen inte behövde syfta till att utplåna löneskillnaderna och att det ingalunda var nödvändigt att sänka de högre avlönades standard.

Liknande tankegångar återfanns i »Fackföreningsrörelsen och näringslivet», där det hävdades att höglönetagarnas eventuella återhållsamhet i löneförhandlingarna inte a priori innebar bättre löner för arbetare i mindre stabila industrier och branscher. Man underströk vidare vikten av ökad centralisering. Kongressen beslöt att LO fr o m nu inte bara skulle lämna konflikt-

understöd vid lockouter utan också vid alla strejker tillkomna i stadgeenlig ordning. Därigenom hade LO förvandlats från en försvarsorganisation till en försvars- och anfallsorganisation.

Vid 1941 års kongress hade man uttalat den uppfattningen att den önskvärda löneutjämnningen knappast kunde åstadkommas på facklig väg. Under andra världskriget gjorde man också mycket lite härför. En väsentlig utjämning skedde emellertid under större delen av 1940-talet. 1951 var man mera optimistisk. Då framkom en klar tilltro till den egna löneutjämningsförmågan. Varefter, paradoxalt nog, utjämningen inom LO i stort sett uteblev under bortåt ett och ett halvt decennium.

Arbetsmarknadspolitikens betydelse

Än mer paradoxalt förefaller detta förhållande om man beaktar att de första efterkrigsåren, liksom hela 1950-talet, präglades av intensiva lönediskussioner, där bland många andra Gösta Rehn, Erik Lundberg, Rudolf Meidner och Bent Hansen medverkade. Den som kom att betyda särskilt mycket för LO var Gösta Rehn. Hans åsikter låg bakom det mesta i den lönepolitiska ideologi, som 1951 manifesterades i »Fackföreningsrörelsen och den fulla sysselsättningen» och som starkt påverkat LO:s handlande under 1950- och 1960-talen. Den solidariska lönepolitiken och inte minst arbetsmarknadspolitikens betydelse för denna löper som en röd tråd genom skriften. Samhället skulle svara för den ekonomiska balansen och skaffa sysselsättning åt dem som på grund av den

solidariska lönepolitiken blev arbetslösa. Samma slags arbetare skulle få samma lön, oavsett i vilken bransch de var verksamma. Utjämnningen skulle ske genom att de högre avlönade accepterade en långsammare löneförhöjning än de lägre. En inte alltför oväsentlig lönedifferentiering ansågs dock påverka produktionsutvecklingen positivt, bl a stimulera till ökad yrkesutbildning. Inom olika företag kunde löneskillnaderna rentav växa, men de borde minska mellan dem.

Mot detta restes invändningar. Den solidariska lönepolitiken sades vara produktionshämmande, arbetslöshetsfrämjande och inflationsdrivande. En lysande debatt fördes härom mellan Gösta Rehn och Erik Lundberg. Deras huvudsakliga målsättning var densamma, men socialdemokraten Rehn såg minskade företagsvinster och ökad statlig kapitalbildning som någonting positivt, medan liberalen Lundberg menade att ökad statlig maktkoncentration hämmade det ekonomiska framåtskridandet. Från debatten om statlig centralisering må följande – återgivet av Ullenhag i en not – citeras:

Vägen till Vinland

Rehn: »När vissa vikingaflottor en gång seglade till Amerika, torde en hel del av båtarna på grund av dåliga råd av mer eller mindre kompetenta föregångare eller felnavigering och ogünstiga vindar ömkligt ha förlit bland isbergen vid Grönland istället för att lyckligen hamna i det hägrande Vinland. Måhända uppstod då någon Lundbergur, som talade och sade: Låt oss ta varning av detta och inte

slå in på en teknisk utveckling med ångmaskiner, radar och andra centralbyråkratiska hjälpmedel, som riskerar att fresta oss till ett överambitiöst byggande av stora atlantångare för flera tusen vikingar, ty tänk om det skulle gå lika illa för en sådan (styrd av dåliga politiker och experter) vilken katastrof det skulle bli! – Men just själva det förhållandet att man övergår från privata vikingaskepp som seglar med ledning av enskilda företagsledares mer eller mindre välgrundade tips och sin egen goda tur, till stora ångare med andra möjligheter att både skaffa in väderleksrapporter och övervinna motigheter, innebär att man också skaffar sig ökad förmåga att anpassa sig efter växlande påfrestningar.»

Lundberg: »En Lundberg ur mot-satte sig förslaget från en småkonung i Solna by, att för en planerad färd till Vinland sammanbinda samtliga skepp, så att de utan risk för skingring och snedfärder kunde hållas samlade efter Pelle Sköldkonungs långskepp som bestämde den rätta färdriktningen. L lyckades övertala konungen om att det vore visare att låta skepp och mindre flottor på egen hand söka sin väg över haven. Så blev också fallet. Härigenom förhindrades en stor katastrof.»

Åter till efterkrigstiden! LO poängterade näringslivets förmåga och möjligheter att rationalisera och ville påskynda denna process. Man fick mothugg från Svenska arbetsgivareföreningen, som betonade gränserna för rationaliseringsmöjligheterna i varje givet läge och att bärkraften

var den yttersta gränsen för löneförhöjningar som företag och branscher kunde gå med på. En påtaglig tendens i LO:s argumentation var vidare att rättvisekravet alltmer kom i förgrunden. De teoretiska motiveringarna för löneutjämningen sköts delvis åt sidan. Marknadskrafterna skulle elimineras. (Enligt dåvarande LO-mannen Per Holmberg bestämdes dock inte lönerna främst av marknadskrafterna utan av statusideal, fördomar och traditioner.)

Det går knappast att få fram någon entydig förklaring till att LO misslyckades med utjämningspolitiken åren 1950–65. Förre ordföranden Axel Strand underströk dock i ett anförande mot 1950-talets slut att situationen inte var helt mörk. Man borde nämligen beakta de sociala förmånerna, vilka betydde mest för de lägst avlönade, samt skattepolitikens effekter för samma grupper. Det är synpunkter som snarast betraktas som hädiska idag!

Utvidgad samordning

1966 tog LO ytterligare ett betydelsefullt steg. Tidigare hade centralisering och samordnade avtalsförhandlingar ansetts vara en förutsättning för en löneutjämning. Nu räckte det inte längre med samordning inom LO. Lystna blickar kastades på de övriga löntagarorganisationerna TCO, SACO, SR. Också dessa måste vara med, också löneskillnaderna mellan LO-grupperna och dessa grupper måste jämnas ut. Att detta inte skett var åtminstone enligt LO:s mera demagogiskt lagda företrädare huvudorsaken till den solidariska lönepolitikens fiasko.

Sagt och gjort. 1969 genomdrev man en sk samordning – vilken dock ett par hundra tusen industritjänstemän slank ur – där man i detalj och under konstant konflikthot lade sig i vad de övriga löntagarorganisationerna skulle få ut. Därmed hade man nått fram till den nuvarande ambitionsnivån, som beklagligt nog tycks vara att spela något av diktatorns roll på den svenska löne marknaden.

En viss löneutjämning kan ha ägt rum de senaste åren. Men det är ingalunda säkert. Löneglidningen är en realitet. Den har t o m gått så långt att höglöneförbundet inom LO öppet erkänner att de kan hålla igen lönekraven under avtalsförhandlingarna till förmån för låglönegrupperna, eftersom de i alla fall tar igen dem under avtalsperiodens gång på löneglidningen. Denna avslöjar sålunda obarmhärtigt hur vanskligt det kan vara att sätta sig över marknadskrafterna.

Definitionssvårigheter

Vilka är vidare hög- och vilka är låglönegrupper? Det är långt ifrån enkelt att definiera. Den solidariska lönepolitikens doktrin förutsätter att lönerna skall avvägas med hänsyn till arbetets art och krav. Detta gör att grupper med högt löneläge kan förneka att de är en höglönegrupp. Vår grupps arbete är, kan det sägas, så hårt och påfrestande att dess relativa lön i rättvisans namn borde höjas.

Det förefaller också som om man inom LO ganska mycket förlitar sig på lönekaksteorin, d v s att det finns en lönekaka som kan skäras upp efter behag i olika

tjocka skivor. Mycket tyder emellertid på att detta är en felsyn. Det existerar knappast någon given lönekaka, det finns däremot ett standardutrymme, vars storlek och tillväxttakt bl a beror på hur lönestrukturen ser ut.

Detta leder in på en annan fråga. Speciellt på senare år har man inom LO ödslat föga tid på att diskutera varför löneskillnader finns och bör finnas. Följden har blivit denna delvis snedvridna jämlikhetsdebatt, präglad av slagord. Väsentliga fakta och argument har saknats eller sopats under mattan, och inte minst detta har lett fram till den politik som kan bli LO:s även under detta decenniums fortsättning: att utjämningen skall åstadkommas genom att man avsiktligt försämrar den privata levnadsstandarden för betydande tjänstemannagrupper, ja att denna försämring i själva verket anses ha ett egenvärde.

Minskad auktoritet

Men det är inte givet att det går så. Otvivelaktigt har LO:s auktoritet minskats genom händelserna vid gruvfälten. Hur mycket är än så länge omöjligt att säga. Men det är en ödets ironi att man bl a från grugarbetarhåll genom förbundets ordförande 1960 påpekade att grugarbetarna realiter inte var någon höglönegrupp därför att livslönen för de flesta inte blev högre än för industriarbetare i allmänhet – ett argument som nu anses nära nog straffbart när det framförs från exempelvis SACO. Det är troligen en följd av de vilda strejkerna – och en svaghet hos or-

Årsmöten i LO-organisationerna

organisationen som sådan – att LO i 1971 års lönerörelse förklarat sig vilja satsa främst på organisationens mellangrupper. Framtiden får utvisa hur leriga kolossens fötter blivit i gruvorna.

Ullenhags undersökning innehåller åtskilligt av stort intresse. Samtidigt ropar den efter kompletteringar. En angelägen forskningsuppgift synes nu vara att granska lönediskussionerna och löneutvecklingen också inom tjänstemannaorganisationerna.

Det borde kunna tillföra debatten mycket värdefullt stoff. Och vem vet – kanske får man då anledning att konstatera att just dessa organisationer, vilka så ofta framställts som den solidariska lönepolitikens svurna fiender, i själva verket varit betydligt framgångsrikare än LO i att åstadkomma en löne- och standardutjämning mellan sina respektive medlemsgrupper.